

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 44 Volume: 9 Issue: 44

Haziran 2016 June 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SOSYO-EKONOMİK AÇIDAN ESKİ TÜRKLERDE KADININ KONUMU* SOCIO-ECONOMIC ASPECTS OF WOMEN'S POSITION IN THE OLD TURKS

Engin EROĞLU**

Öz

Tarih boyunca kadınların toplumdaki önemi çoğu zaman göz ardı edilmişken Eski Türklerde kadın önemli bir birey olarak görülmüştür. Öyleki kadınlar toplumun değişmesine ve gelişmesine önemli katkı sağlamışlardır. Bu katkının etkilerini sosyal ve iktisadi alanlarda takip etmek mümkündür. Bu çerçevede kadınlar kimi zaman çocukların bakımıyla ilgilenen ve evin iâşesini sağlayan bir birey olarak karşımıza çıkarken, yeri geldiğinde ise bir cengaver ve törenin uygulanmasını sağlayan bir şahsiyet olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Bozkır kadınının sosyal hayatta erkeğinin yardımcısı olduğu düşünülduğünde, onun bir anlamda erkek karakterinin tamamlayıcısı olduğu görülecektir. Bununla birlikte erkek ve kadınların toplumsal rolleri ise kendi karakterlerinin gerektirdiği ölçüde olmuştur. Nitekim günlük yaşamda ihtiyaç duyulan süt ürünleri ve dokuma ile ilgili birçok ürünü imal edenler kadınlar olmuştur. Bir bakıma erkekler silah yapımı, hayvanların bakımı ve sürülerin güvenliği ile meşgul olurken kadınlar bu tür üretim faaliyetlerini üstlenmişlerdir.

Eski Türk toplumunda aile en önemli sosyal birlik olduğundan ailenin temelini teşkil eden kadın yüce bir mertebeye konulmuştur. Bu anlamda kadın, erkeğin biricik yoldaşı ve çocuklarının anası olmak gibi önemli bir vazifeyi ifa etmiştir. Kendisine verilen değer neticesinde onlar devlet yönetiminde dahi söz sahibi olabilmişlerdir. Bu değer in daha iyi anlaşılması bakımından Eski Türklerde kadının idari, askeri ve diğer sosyal alanlar ile iktisadi alandaki faaliyetleri onların toplumsal statüsünü belirlemede önemli ipuçları sunmaktadır.

Denilebilir ki bedenen zayıflıkları ve ruhen incelikleri nedeniyle kadınlar, tarih boyunca birçok mağduriyetin tarafı olmuşken, Eski Türklerde kadınlar bu zayıflıklarına rağmen, karakterlerinin gerektirdiği ölçüde kendilerine toplumsal statülerde yer bulabilmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Yaşamda Kadın, Ekonomik Yaşamda Kadın, Eski Türkler.

Abstract

While the importance of women has been mostly ignored throughout the history, women were seen as an important individual in the Ancient Turks. Indeed, women have contributed significantly to the change and development of the society. It is possible to see the effects of this contribution in social and economic fields. In this context, women are seen while taking care of children and allowing the house or as a warrior or a personality that allows the implementation of the ceremony. Moreover, their being given as a pride to the neighboring tribes has had a major impact on providing peace.

When we think of steppe women as a helper of her men in social life, in a sense they will be seen as a complementary of men. However, the social roles of men and women have been decided to the extent that is required by their own characters. Because of their physical weakness and mental kindness, while women have mostly been mistreated throughout the history, they were able to find a place in social status for themselves in ancient Turks.

Since family was the most important social union in the Ancient Turk society, woman, who constituted the basis of family, was granted a high position. In this sense, woman fulfilled an important duty, to be the only companion of man and the mother of her children. As a result of the value attached to them, they were able to have a say even in the state government. To understand this value better; the activities of a woman in Ancient Turks in management, military, other social areas and economy provide important clues to determine their social status.

It can be said that because of their physical weakness and mental delicacy women have been the victims in many different situations throughout history and in Ancient Turks, despite these weaknesses, they were able to take place in the social statuses to the extent that their characters allowed for.

Keywords: Women and Social Life, Women and Economic Life, Old Turks.

1. Giriş

Kız ya da erkek olarak doğmak, hangi kültürde ve hangi çağda yaşanırsa yaşansın tıpkı ölümlü olmak gibi, insanın elinde olmayan bir gerçektir. Doğum ile birlikte erkeklerin ve kadınların yapabileceği işler göz önüne alınmak suretiyle, bu iki cins arasında bazı yapay ayrımlar ortaya çıkmaktadır. Böylece erkek cinsiyeti ile kadın cinsiyeti arasında toplumsal yaşama katılma düzeyi açısından farklılıklar oluşmaktadır. Bu çerçevede, tarihsel süreç içerisinde yaşanan coğrafyaya özgü bir biçimde, kadın ve erkeklere toplumsal roller ve sorumluluklar yüklenmiştir. Dolayısıyla tarih boyunca bu iki cinsin toplumsal

** Bu çalışma 6-8 Mayıs 2015 tarihinde Çorum'da düzenlenen IV. Uluslararası Türk Dünyası Ekonomi Forumu'nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Amasya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, erg.40@hotmail.com

alandaki temsiliyetleri de farklı olmuştur. Bu anlamda kadın cinsiyeti daha çok ev gibi özel alanlarda kalırken, erkek cinsiyeti ev dışındaki alanlarda kendini göstermiştir.

Bütün bu doğal olguların dışında asıl irdelenmesi gereken, sosyal hayat içerisinde kadın ve erkek arasındaki sorumluluk ve gelir dağılımının adalet ve hakkaniyet içerisinde olup olmadığıdır. Toplumun kadın ve erkeğe biçtiği toplumsal cinsiyet rolü toplumun benimsediği pek çok gelenek, görenek ve adetler vasıtasıyla kendini göstermektedir.

Toplumun kadın ve erkekten farklı beklentileri ve bununla ilgili inançları, bireylerin de cinsiyetlerine uygun davranışlar geliştirmesine yol açmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, tabiatın zor şartları içerisinde yaşamak için verdikleri mücadelede Türkler, tabiatın gereklerine uygun bir yaşamı tercih etmişlerdir. Böylece yeri geldiğinde kadınlar da erkekler gibi; maddi ve manevi dayanıklılık, demir gibi bir irade, kendine güvenme, disiplinli olma, ileri görüşlülük, kararlılık ve kanaatkarlık gibi belli başlı özellikleri temsil etmişlerdir.

Eski Türk toplumunda aile en önemli sosyal birlik olduğundan ailenin temelini teşkil eden kadın yüce bir mertebeye konulmuştur. Dede Korkut kitabındaki Deli Dumrul hikayesinde geçtiği üzere, Deli Dumrul kendi yerine canını verecek birini aradığında, onun yerine canını verecek kişi karısı olmuştur. Buradan da anlaşılacağı üzere kadın, erkeğin biricik yoldaşı ve çocuklarının anası olmak gibi önemli bir vazifeyi ifa etmiştir. Kendisine verilen değer neticesinde onlar devlet yönetiminde dahi söz sahibi olabilmişlerdir. Bu değerler daha iyi anlaşılması bakımından Eski Türklerde kadının idari, askeri ve diğer sosyal alanlar ile iktisadi alandaki faaliyetlerinin ortaya konulması onun toplumsal statüsünü belirlemede temel bakış açısı olmalıdır.

2.Kadınların İdari ve Askeri Alandaki Rolü

İklim ve coğrafyanın hayatı oldukça zorlaştırdığı bozkırda kadın, çocuk eğitimi ve dokumacılık gibi faaliyetlerin yanında, yeri geldiğinde yönetime katılma ve savaşa dahil olma gibi faaliyetlerde de kendini göstermekteydi. Bu bağlamda kut anlayışıyla hakana verilen önemin, hakanın eşine de verildiğini Orhun Abideleri'nde geçen: " Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye, babam İltiriş kağanı, annem İlbiğe Hatunu göğün tepesinden tutup yukarı kaldırmıştır." ifadesi¹ açıkça ortaya koymaktadır. Bununla birlikte devlet işlerinin görüşüldüğü Toy adı verilen meclisin üyesi olan Hatun devlet işlerinde söz sahibi idi. Ayrıca elçilerin kabulünde hazır bulunan ve harp meclislerine iştirak ederek fikirlerini söyleyen hatunların,devletin iç ve dış politikalarında söz sahibi oldukları söylenebilir. Yine İskit (Saka) topluluklarından olan Massagetler'in lideri² Tomris'in bir kadın olması, kadınların gerektiğinde devlet başkanı olarak da başarılı olabileceklerinin kanıtı durumundadır.

Diğer taraftan hayat şartları sebebiyle sürekli bir mücadeleye sahne olan bozkırda, mücadele sonunda teslim olanlar, kadın ve çocuklarıyla birlikte kazanan tarafın hakimiyeti altına girmektedir.³ Bu nedenle, atlı göçebe Türk toplulukları askeri eğitimi önemsemişlerdir. Bu önem çerçevesinde, eğitimler hem erkek hem de kız çocuklara verilmiştir.⁴ Öyle ki hatunların maiyetinde, ok atmakta mahir atlı kadın birlikleri⁵ dahi bulunabiliyordu.

Dede Korkut kitabı altıncı hikayesinde⁶ adı geçen Selcen Hatun isimli kadın kahraman, at süren ve düşman ile kılıç ve ok marifetiyle savaşan bir karakter olarak tasvir edilmiştir. Bu tasvirde de anlaşılacağı üzere, Eski Türk kadınları gerektiğinde tıpkı erkekler gibi düşmanla mücadele edebilirlerdi. Yine aynı hikayede geçen⁷ "Kan Turalı der: "Baba ben yerimden kalkmadan o kalkmış olmalı, ben kara koç atıma binmeden o binmiş olmalı, ben kanlı kâfir eline varmadan o varmış bana baş getirmiş olmalı dedi. Kanglı Koca der: Oğul sen kız istemezmişsin, bir yiğit bahadır istermişsin..." gibi ifadelerde evlenilmek istenen ideal kadın tipinin özellikleri açıkça ortaya konulmaktadır. Böylece eski Türk yaşantısı için ideal olan kadının özellikleri konusunda bilgi sahibi olunmakla birlikte; cesur, yiğit ve kahraman gibi anlamları simgeleyen alp karakterine sahip kimselere eş olacak ideal kadın tipi hakkında da bilgi sahibi olmaktayız. Bu anlamda bakıldığında kadınlar⁸ daha kız iken ata biner, ok ve kargı atar ve at üstünde düşmanla savaşırlandı. Ancak kız evlendikten sonra zorunluluk olmayınca ata binmezdi. Yine Dede Korkut Kitabı üçüncü hikayesinde geçtiği üzere; kızlar kendileriyle evlenmek isteyen erkeklerle düello ederek, yenildikleri erkeklerle evleniyorlardı.⁹ Bu anlatım da yeri geldiğinde kadınların erkekler gibi ata binme ve ok atma gibi faaliyetlerde maharetli olabileceklerinin ifadesi durumundadır.

¹ Muharrem Ergin (2013b). *Orhun Abideleri*, (Kırk Beşinci Baskı), İstanbul: Boğaziçi Yayınları, s.69.

² İlhami Durmuş (2013). *Türk Tarihinin Öncüleri*, Ankara: Akçağ Yayınları, s.54 vd.

³ Ray Huang (2007). *Çin Tarihi*, (İkinci Baskı), (çev. A. Sönmez), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.49-50.

⁴ İlhami Durmuş (2007). *Sarmatlar*, (Birinci Baskı), Ankara: Kaynak Yayınları, s.108-109.

⁵ Emel Esin (1997). *Türk Kültür Tarihi: İç Asya'daki Erken Safhalar*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s.4,10.

⁶ Muharrem Ergin (2013a). *Dede Korkut Kitabı*, (Kırk Dokuzuncu Baskı), İstanbul: Boğaziçi Yayınları, s.136-140.

⁷ Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, s.124.

⁸ Durmuş, 2007:59.

⁹ Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, s. 64.

Kadınların; erkeklerin savaşta olduğu, yaralandığı veya öldüğü durumlarda sürülerin güvenliği ve otlakların korunmasından da sorumlu olmaları, onların savaşçı yeteneklerini geliştirmelerine neden olmuş olmalıdır. Kadınların gerektiğinde savaş ile ilgili alanlarda maharetli olduklarını ele geçen arkeolojik malzeme de ortaya koymaktadır. Nitekim kadınlara ait mezarlarda yay, ok, kargı, kılıç, hançer ile birlikte karın kısmının korunması için metal kaplı kemerler bulunmuştur.¹⁰

3.Kadınların Toplumsal ve Ekonomik Alandaki Rolü

Hayvancılıkla uğraşan göçebe eski Türk kavimlerinde kadının, komşu tarım toplumlarına göre daha üstün statüde olduğunu tarihi süreç içerisinde müşahade etmekteyiz. Bu çerçevede, onların eğitim ve terbiye anlamında da en iyi şekilde yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu anlamda, eğitim ve terbiye hususlarında erkek çocukları gibi, kız çocuklarının eğitime de büyük önem verilmiştir. Bu anlamda Kutadgu Bilig’de¹¹ geçen “Senin ay gibi bir oğlun veya kızın doğarsa, onu kendi evinde terbiye et, bu işi başka ellere bırakma.” cümlesi bu önemin bir ifadesi durumundadır. Yine Kutadgu Bilig’de geçen “Oğul-kıza bilgi ve edep öğret;bu her iki dünyada onlar için faydalı olur.”¹² ifadesi de kız çocuklarının eğitime verilen önemin diğer bir kanıtı durumundadır.

Evlilik yaşına gelen kızların evlendirilmesi hususunda özen gösterilmesi gerektiği Kutadgu Bilig’de¹³ “Kızı çabuk evlendir, uzun müddet evde tutma, yoksa hastalığa lüzum kalmadan, yalnız bu peşimanlık seni öldürür.” şeklinde ifade edilmektedir. Evlenilecek ideal kadın tipinin nasıl olması gerektiği ise; “Ahlaki dürüst olan güzel görünür; kadının güzelliği onun tavır ve hareketleridir, bunu bilen bilir.”¹⁴ cümleleriyle ortaya konulmaktadır. Bununla birlikte Göktürkler’de görüldüğü üzere, evli kadına tecavüz eden kişi ölümle cezalandırılırdı. Ayrıca genç kızları baştan çıkararak hem ceza görürler, hem de o kızla evlenmek mecburiyetinde kalırlardı.¹⁵

Kadınların mülkiyet hakkı bakımından erkeklerle eşit haklara sahip olduklarını, evlilik ile ilgili adetler açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre bir genç evlenirken ne karısını kendi babasının ocağına getirir, ne de kendisi karısının ocağına giderdi. Erkek, baba ocağından hissesini alır, kız ise yumuş adlı bir çeyiz getirirdi. Bu çeyiz, aile arasında verilen hediyelerden oluşurdu. Böylece iki taraf mallarını birleştirerek bir ev sahibi olurlardı. Yeni bir çadır kurmak suretiyle oluşturulan bu evlere, temiz ve beyaz oldukları için ak ev denilirdi. Evin sağ tarafında kısrak memeli, sol tarafında inek memeli iki sanem bulunurdu. Bunlardan birincisi erkeği ikincisi kadını temsil ederdi. Buradan hareketle erkek toteminin kısrak, kadın toteminin ise inek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Totemin hakimiyeti ifade eden bir simge olduğunu düşündüğümüzde, bozkır ailesinin mülkiyet hakkı bakımından eşitliğe dayanan bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz.¹⁶

Diğer taraftan sosyal hayatta, özellikle av hayvanları gibi elde edilen kazançların paylaşılmasının (ülüş)¹⁷ bozkır yaşamında önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir.¹⁸ Bu anlamda, Dede Korkut Kitabı’nın üçüncü hikayesinde geçen “Kısırca derler bir hatun vardı, ileri vardı, pay istedi: Hey bey yiğit bize de bu geyikten pay ver dedi...” ifadesi kadınların bu tür iktisadi karakterli adetlerin sürdürülmesi bakımından etkin olduklarını da göstermektedir.

Eski Türklerde bazı dini törenlerde, toylarda veya ölenin ardından yapılan yoğ adı verilen törenlerde dini müzik icra ediliyordu.¹⁹Kamlar ve kam katunlar (kadın kam) ruhların yardımını istemek veya onlarla mücadele etmek için, ateş yakıp davul çalarak ve sihirli nağmeler söyleyerek temsili ayinler icra ederlerdi.²⁰ Hem müzikal alet olarak hem de kötü ruhları uzaklaştırmak için kullanılan davulların yanında uda benzeyen kadın enstrümentalleri de bulunmaktaydı.²¹

Güzel sanatlarda olduğu gibi giyimde de eski Türk kadınları en güzel bir biçimde giyinmenin yanında, bu giyinmenin gerektirdiği takı türü malzemeleri de kullanmışlardır. Özellikle İskit ve Hun

¹⁰ Durmuş, *Türk Tarihinin Öncüleri*, s.52-53.

¹¹ Yusuf Has Hacib (1974). *Kutadgu Bilig*, (İkinci Baskı), (çev. R. R. Arat), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.326.

¹² Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, s.326.

¹³ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, s.326.

¹⁴ Yusuf Has Hacib (2008). *Kutadgu Bilig*, (çev. R. R. Arat), İstanbul: Kabcacı Yayınları, s.773.

¹⁵ Coşkun Üçok, Ahmet Mumcu ve Gülnihal Bozkurt (2011). *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara: Turhan Kitabevi, s.33.

Çin kaynaklarına göre, Göktürkler’de evli kadına tecavüz edene ölüm cezası verilirdi.

¹⁶ Ziya Gökalp (2007). *Türk Medeniyet Tarihi*, Ankara: Elips Kitabevi, s.210-211.

¹⁷ Kaşgarlı Mahmud (2007). *Divânü Lügâti’t Türk*, (çev. S. Erdi ve S. T. Yurtsever), İstanbul: Kabcacı Yayınevi, s.636.

Ülüş, halk arasında payların dağıtılması anlamını ifade etmektedir.

¹⁸ Osman Turan (1945). “Eski Türklerde Okun Hukukî Bir Sembol Olarak Kullanılması”, *Belleten*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. IX, S.35, s. 305.

¹⁹ Salim Koca (2003). *Türk Kültürünün Temelleri II*, Ankara: Başkent Matbaacılık, s.204.

²⁰ Esin, *Türk Kültür Tarihi: İç Asya’daki Erken Safhalar*, s.7.

²¹ Ekrem Memiş (1987). *İskitler’in Tarihi*, Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, s.56.

dönemlerine ait arkeolojik malzeme, bu durumu ortaya koyar niteliktedir.²² Bu anlamda ortaya konulan altın mücevher parçaları krallara ait kurganlarda bulunmuştur. Bu kurganlar, ince işçilikleriyle dikkatleri çeken altın taçlar, başlıklar, gerdanlıklar, kemerler, bilezikler, küpeler, yüzükler ve kolyeler ile donatılmıştır. Diğer taraftan Uygur şehri Turfan'da dokunan çiçekli Uygur kumaşlarının ünü²³ komşu medeniyetlere kadar ulaşmıştır. Öyle ki günümüze ulaşan yazılı kaynaktan geçtiği üzere bir Çin elçisi, Turfan şehrinde dokunan çiçekli Uygur kumaşlarına hayran kaldığını ifade etmiştir.

Yukarıda ifade edildiği üzere kadınlar, sosyal hayatın her aşamasında kendilerine has özelliklerini seğilemekle birlikte, ekonomik anlamda da önemli bir konuma sahip oldukları görülmektedir. Nitekim Eski Türk yaşamında kadının, ekonomik alanlarda son derece etkin rol oynamasının sebepleri arasında; yaşanan zorlu coğrafyada kadının erkeğin hayat arkadaşı olduğu düşüncesiyle birlikte, hareketli yaşam tarzının bir gereği olarak, süt ürünlerinden dokuma ve halılara kadar birçok ürünü imal edenin kadın oluşudur. Bir bakıma erkekler hayvanların bakımı ve güvenliği ile meşgul olurken, kadınlar daha çok hayatın idamesini gerektiren diğer işleri üstlenmişlerdir.²⁴

Bu yaşam tarzının doğal bir sonucu olarak, özellikle demir çağını takip eden göç süreci içerisinde, kadının toplumda önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Bu çerçevede Pazırık halısı üzerindeki kadın ögesi demir çağı ve büyük göçler devrinde kadının konumu ile ilgili ipuçları vermektedir.²⁵ Nitekim yün veya diğer hayvan kıllarının iplik haline getirilmesinde kadın emeğinin olduğu düşünüldüğünde, bu anlamın nedeni açıkça görülmektedir. Öyleki iplik imali her evde bulunan kirman/tengerek veya çıkırıklarla yapılırdı. Elde edilen iplikler ise, halı ve kilim gibi dokumacılık işlerinde kullanılırdı.²⁶

Halıcılık, gündelik hayatta önemli bir yere sahip olan bir halk sanatı olarak icra edilmiştir. Bu yüzden diğer birçok sanat kolunun aksine, devlet desteğine ihtiyaç duyulmaksızın varlığını sürdürebilen bir meslek kolu olarak, daha çok bir kadın mesleği olarak varlığını sürdürmüştür. Öyleki halı dokuyan kadın; yün kırkma, eğirmeyi, boyamayı ve dokumayı her aşamada kısıtlayan malzemelerle çalışmayı yürütebilecek yeteneklere sahip olmuştur.²⁷

Grek seyyahı Priskos'un Hun İmparatoru Attila'nın sarayında gördüklerinden hareketle, halıyla birlikte diğer dokumalarında kadınlar tarafından yapıldığı kanaatine varılabilir. Priskos sarayda gördüklerini şu şekilde ifade etmektedir: "Yerler tamamen yün halıyla kaplıydı. Hatta üzerlerine basılıyordu. Etrafında birçok hizmetçiler vardı. Karşısında da yerde oturan kızlar vardı ki, bunlar ellerinde renkli yünlerden elbiseler örüyor ve bazı elbiselerinin üzerini süsleyen keten bezler dokuyorlardı."²⁸

Bozkırdaki kabile ve boyların, yeni gür otlaklar bulmak için belli zamanlarda belli yerlere göç etmeleri esnasında genç kızlar ve kadınlar bu yolculukta erkeklere yardımcı olmuşlardır.²⁹ Sürekli bir hareketi içeren yaşam tarzı içerisinde kadınların yaşamı genel olarak arabalı evlerde geçmiştir.³⁰ Avrupa Hunları örneğinde olduğu gibi, küriyen adı verilen ve güvenliği esas alan bir düzende dizilen arabalı evlerde, göçebe kadınlar çocuklarını doğurmuş, elbiselerini dikmiş ve ergenlik yaşına gelinceye kadar onlara bakmışlardır.³¹ Ailenin bakımından sorumlu olan kadınlara evçi³² denilmiştir.

Atlı göçebe bir hayat yaşayan ve sürekli savaş tehlikesi altında olan toplum, savaşçı karakterli bir teşkilat ile birlikte kendine özgü bir yerleşim anlayışında geliştirmek zorundaydı. Nitekim atlı göçebe toplumlar bu tür durumlarda çok kısa sürede hazırlanmalıydı. Bu anlamda kadın ve çocukların nasıl korunacağı, en önemli hususlardan birisiydi. Kutadgu Bilig'de geçen³³ "Bir kimsenin karısı ve oğlu-kızı varsa, o adam nasıl rahat uyuyabilir." ifadesi bu durumu en güzel bir biçimde özetlemektedir.

Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde arabalı evlerin oluşturduğu şehir konumundaki yaşam alanlarının yanında işlevsel yönden değerlendirildiğinde kadın ve çocukların, özellikle savaş dönemlerinde

²² Esther Jacobson (1999). "Early Nomadic Sources for Scythian Art", *Scythian Gold*, Ed. Ellen D. Reeder, Harry N. Abrams, Incorporated, New York, pp. 63.

²³ Bahaeddin Ögel (1988). *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, s.211.

²⁴ Carter V. Findley (2006). *Dünya Tarihinde Türkler*, İstanbul: Kitap Yayınevi, s.15,60-61.

²⁵ Engin Beksac (2006). *Atlı, Ağaç ve Kadın. Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Sanatı ve Kültürü: Prof. Nejat Diyarbakirli'ye Armağan*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 64-65.

²⁶ Tuncer Baykara (1975). "Eski Türk İktisadi Hayatı ve Şehir", *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, S.6, s.86.

²⁷ Findley, *Dünya Tarihinde Türkler*, s.15-16.

²⁸ Ali Ahmetbeyoğlu (1995). *Grek Seyyahı Priskos (V.asır)'a Göre Avrupa Hunları*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, s.45.

²⁹ Taner Tarhan (2002). "Ön Asya Dünyasında İlk Türkler: Kimmerler ve İskitler", S. Koca vd. (Editörler), *Türkler*, Ankara: Semih Ofset, 1, s.599.

³⁰ Doğan Avcioğlu (1999). *Türklerin Tarihi*, (Birinci Kitap), İstanbul: Tekin Yayınevi, s.338.

³¹ Avcioğlu, *Türklerin Tarihi*, s.338.

³² Esin, *Türk Kültür Tarihi: İç Asya'daki Erken Safhalar*, s.3.

³³ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, s.94.

korunmaları için kurulan Hatun adı verilen kentler kurulduğunu görmekteyiz. Bunlar kuy adı verilen ve doğal özellikleri nedeniyle korunma olanağı sağlayan dağlık bölgelerde kurulan kentlerdir.³⁴

Sonuç

Eski Türklerde kadına verilen önem ile aile kurumuna verilen önem arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Nitekim aileye verilen değer ölçüsünde, kadına da aynı ölçüde değer verilmiştir. Kadın ailenin bir arada tutulmasında önemli bir konuma sahip olmuştur. Bu anlamda aile kurumunun önemsendiği Eski Türklerde kadın, toplum içerisinde önemli bir yer edinebilmiştir. Öyleki kadınlara mülk edinme hürriyeti tanımayan bazı milletlerin aksine, ailenin en önemli sosyal kurum olduğunu düşünen Eski Türklerde, erkeklere tanınan mülk edinme hakkının kadınlara da tanındığını görmekteyiz. Nitekim evlilik ile ilgili adetler bunun en büyük kanıtı durumundadır.

Bu kapsamda deniebilir ki Eski Türkler, hiçbir zaman kadınları arka plana atmamışlardır. Tarihi süreç içerisinde, Türk hakanları ve beylerinin eşlerine söz hakkı tanıdıkları görülmektedir. Bu anlamda, eşlere hatun unvanı verilmek suretiyle onların her konuda söz sahibi olmaları sağlanmıştır. Yeri geldiğinde hatunlar, siyasi konularda da söz sahibi olabilmişlerdir. Öyle ki hakan eşleri, dış ülkelerden gelen elçileri kabul etmiş, sözleşmeler yapmış ve hakan adına anlaşmalara imza koyabilmişlerdir.

Kadınların, savaşta düşmanın eline geçmesi büyük bir zillet sayıldığından kendilerini savunmaları ölçüsünde askeri bir eğitim almaları sağlanmıştır. Bununla birlikte Eski Türk toplumunda kadın erkeğinin yanında olmak suretiyle, bir bakıma onun hayat arkadaşı konumunda olmuştur. Erkekler hayvanların güvenliği ve bakımı ile meşgul olurken, kadınlar daha çok hayatın idamesini gerektiren süt ve dokuma ürünlerinin imali ile uğraşmışlardır. Bu açıdan bakıldığında Eski Türklerin şehirleşme aşamalarının gecikmesinde, gidilen yere kadın ve çocukların götürülmesi isteğinin de bir payı olduğu söylenebilir. Nitekim kalıcı konutlar yerine daha çok arabalı evlerin mesken olarak seçilmesi bu durumu destekler niteliktedir.

KAYNAKÇA

- AHMETBEYOĞLU, Ali (1995). *Greک Seyyahı Priskos (V.asır)'a Göre Avrupa Hunları*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- AVCIOĞLU, Doğan (1999). *Türklerin Tarihi*, (Birinci Kitap), İstanbul: Tekin Yayınevi.
- BAYKARA, Tuncer (1975). "Eski Türk İktisadi Hayatı ve Şehir", *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, S.6, s.75-104.
- BEKSAÇ, Engin (2006). *Atlı, Ağaç ve Kadın. Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Sanatı ve Kültürü: Prof. Nejat Diyarbakirli'ye Armağan*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 63-98.
- DURMUŞ, İlhami (2007). *Sarmatlar*, (Birinci Baskı), Ankara: Kaynak Yayınları.
- DURMUŞ, İlhami (2013). *Türk Tarihinin Öncüleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ERGİN, Muharrem (2013a). *Dede Korkut Kitabı*, (Kırk Dokuzuncu Baskı), İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- ERGİN, Muharrem (2013b). *Orhun Abideleri*, (Kırk Beşinci Baskı), İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- ESİN, Emel (1997). *Türk Kültür Tarihi: İç Asya'daki Erken Safhalar*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- FINDLEY, Carter V. (2006). *Dünya Tarihinde Türkler*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- GÖKALP, Ziya (2007). *Türk Medeniyet Tarihi*, Ankara: Elips Kitabevi.
- HUANG, Ray (2007). *Çin Tarihi*, (İkinci Baskı), (çev. A. Sönmez), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- JACOBSON, Esther (1999). "Early Nomadic Sources for Scythian Art", *Scythian Gold*, Ed. Ellen D. Reeder, Harry N. Abrams, Incorporated, New York, pp. 59-70.
- KAŞGARLI MAHMUD (2007). *Divânü Lugâti't Türk*, (çev. S. Erdi ve S. T. Yurtsever), İstanbul: Kocabalı Yayınevi.
- KOCA, Salim (2003). *Türk Kültürünün Temelleri II*, Ankara: Başkent Matbaacılık.
- MEMİŞ, Ekrem (1987). *İskitler'in Tarihi*, Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- ÖGEL, Bahaeddin (1988). *Düünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- ÖZCAN, Koray (2005). "Orta Asya Türk Kent Modelleri Üzerine Bir Tipoloji Denemesi (VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar)", *Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C.20, S.2, s. 251-265.
- TARHAN, Taner (2002). "Ön Asya Dünyasında İlk Türkler: Kimmerler ve İskitler", S. Koca vd. (Editörler), *Türkler*, Ankara: Semih Ofset, 1, s.597-610.
- TURAN, Osman (1945). "Eski Türklerde Okun Hukukî Bir Sembol Olarak Kullanılması", *Belleten*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. IX, S.35, s. 306-318.
- ÜÇÖK, Coşkun, MUMCU, Ahmet ve BOZKURT, Gülnihal (2011). *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- YUSUF HAS HACİB (1974). *Kutadgu Bilig*, (İkinci Baskı), (çev. R. R. Arat), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- YUSUF HAS HACİP (2008). *Kutadgu Bilig*, (çev. R. R. Arat), İstanbul: Kocabalı Yayınları.

³⁴ Koray Özcan (2005). "Orta Asya Türk Kent Modelleri Üzerine Bir Tipoloji Denemesi (VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar)", *Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C.20, S.2, s. 255.